

Stanko Andrić

SREDNOVJEKOVNI SAMOSTANI U SRIJEMSKOJ MITROVICI

1. »Grčki« (bazilijanski) samostan sv. Dimitrija

Ovo je, po svemu sudeći, najstariji srednjovjekovni samostan u cijelom slavonsko-srijemskom međurječju. Iako su prve sačuvane vijesti o njemu mnogo kasnije, moguće je da mu počeci sežu u doba bugarske prisutnosti u Srijemu. Bugari su zavladali istočnim dijelom međurječja u prvoj polovici 9. stoljeća, a poslije pokrštanja i utemeljenja arhiepiskopije pod bizantskim crkvenim vrhovništvom, za kana Borisa (852.-889.), vjerojatno su u Srijemu obnovili drevnu biskupiju koja se bila ugasila pod naletom Avara potkraj 6. stoljeća.¹ Nešto prije toga, iskoristio je papa Hadrijan II. naslov srijemskog biskupa (»stolica svetog Andronika«) kad je 869. postavio Metodija iz Soluna za biskupa u Panoniji, golemom misionarskom području *nastanjenom pretežno Slavenima; no, poslije žestokog otpora što su ga tom imenovanju pružili bavarski prelati i Metodijeva trogodišnjeg zatočenja, sveden je njegov pastirski autoritet na određenije granice moravske kneževine.*²

Uspon bugarske crkve dosegao je vrhunac pod Simeonom (893.-927.), poslije čije je smrti Carigrad morao njenom vrhovniku priznati naslov patrijarha; ovaj je stolovao u Silistri na Dunavu. No, odmah potom snašla je Bugarsko carstvo teška kriza za koje su mu, između ostalog, Mađari preoteli Srijem. Ovdje nije riječ o Mađarima podložnim Arpadovim potomcima, nego o onima iz samostalne kneževine Transilvanije, koji su Bugarima oduzeli i prostor između Dunava i Moriša (rum. Mures, mađ. Maros).³ Njihov knez (*gyula*) po imenu Bogát posjetio je Carigrad i ondje se pokrstio, a njegov nasljednik Zombor doveo je u Srijem bizantskog biskupa.⁴ Tako se kontinuitet istočne biskupije u Srijemu, koju su osnovali Bugari, sačuvao i u doba prve mađarske dominacije nad Srijemom polovicom 10. stoljeća. Po nekim mišljenjima, ona će tu opstati sve do osnutka latinske biskupije

-
- 1 ŠIŠIĆ, Ferdo, *Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara*, Zagreb, 1925.; pretisak 1990., 334, bilj. 37; FERJANČIĆ, Božidar, *Sirmijum u doba Vizantije*, u: Radimir PRICA (ur!), *Sremska Mitrovica*, Sremska Mitrovica, 1969., 48-49. O posljednjem biskupu kasnoantičkog Sirmija v. POPOVIĆ, Vladislav, *Le dernier évêque de Sirmium*, *Revue des études augustiniennes* 21 (1975.), 91-111.
  - 2 VLASTO, A.P., *The entry of the Slavs into Chirstendom. An introduction to the medieval history of the Slavs*, Cambridge, 1970., 66-70; GRIVÉC Franc, *Slavonski blagovjesnici sveti Ciril i Metod*, prev L. KIRN i V. NOSIĆ, Zagreb, 1985., 86-90.
  - 3 VLASTO, *The entry*, 173, 179; ŠIŠIĆ, *Povijest*, 428-9.
  - 4 SUGAR, P.F., HANAK, P. i FRANK, T.(ur.), *A History of Hungary*, London-New York, 1990., 15.

u 13. stoljeću.⁵ Kratkotrajna obnova bugarske moći pod Samuilom (976.-1014.) dovela je Srijem još jednom u sastav te države.⁶ Samuil je obnovio bugarsku patrijaršiju, ovaj put sa sjedištem u Ohridu; u njenu je sastavu bila i srijemska biskupija. Poslije Samuilova poraza i propasti Bugarskog carstva, ohridska je patrijaršija uključena u bizantsku crkvenu strukturu. Isto vrijeme i za bugarsku biskupiju u Srijemu, tom okrajku onodobne Bugarske, koji je posljednji pao u ruke Bizanta (1018. godine).⁷ Carigradska se vlast tako vratila u Srijem poslije više od četiri stoljeća. No, nije se tu mogla trajnije održati: čini se da su već za cara Izaka I. Komnena (1057.-1059.) Madari nakratko zaposjeli Sirmij,⁸ a nešto kasnije nastupio je za Bizantince i trajniji gubitak Srijema. Naime, izvješća o ugarskim pohodima protiv Bizanta 1071. i 1072. godine očito podrazumijevaju da je Srijem već prije toga došao u njihove ruke. Tako su Pečenezi 1071. provalili u Srijem na nagovor bizantskog zapovjednika Beograda, čemu je kao odgovor uslijedila uspješna ugarska opsada te bizantske pogranične tvrđave. Zapovjednik koji ju je predao Mađarima zvao se Niketa (*Nichota* u ugarskoj kronici).⁹ Sljedeće, 1072. godine, unatoč sklopljenom miru, pošla je ugarska vojska još dalje, prodrla do Niša te tom prilikom u ratnom plijenu donijela odande i ruku mučenika sv. Prokopija. Tu je relikviju ugarski kralj pohranio u Sirmiju, »u hramu svetog Dimitrija mučenika, koji je u davna vremena sagradio prefekt Ilirika«, kao što piše bizantski kroničar Ivan Kinam.¹⁰ Tu se nesumnjivo radi o stolnoj crkvi srijemske biskupije. Naslov »prefekt Ilirika« koji spominje Kinam nije jedanaestostoljetni administrativni termin; Kinam zapravo ima na umu poznatu legendu o svetom Dimitriju, prema kojoj je prefekt Ilirika po imenu Leoncije, zahvalan za izlječenje koje je zadobio na svečevu grobu u Solunu, sagradio jednu baziliku ondje i drugu u Sirmiju, novom središtu svoje prefekture, kamo je prenio dio svečeve okrvavljene odjeće. Kriitička analiza te legende i drugih sačuvanih izvora pokazala je da je, obrnuto, kult svetog Dimitrija ponikao u Sirmiju te je potom prenesen u Solun. Povijesna jezgra legende odgovara prvoj polovici 5. stoljeća.¹¹ U jednom retku kroničara Kinama povezani su, dakle, događaji

5 ĆIRKOVIĆ, Sima M., *Civitas sancti Demetrii*, u: PRICA, *Sremska Mitrovica*, 60.

6 ŠIŠIĆ, *Povijest*, 466; FERJANČIĆ, *Sirmijum*, 50.

7 VLASTO, *The entry*, 180-2; ŠIŠIĆ, *Povijest*, 480-2; FERJANČIĆ, *Sirmijum*, 52; GYNI, Mathias *L'église orientale dans la Hongrie du XIe siècle*, *Revue d'histoire comparée*, n.s.5/3 (1947.), 43-45.

8 FERJANČIĆ, *Sirmijum*, 53; MORAVCSIK Gyula, *Byzantium and the Magyars* Budapest, 1970., 62-3 Tadeusz WASILEWSKI, *Le thème byzantin de Sirmium-Serbie au XIe siècle*, *Zbornik radova Vizantološkog instituta* 8/2(= *Mélanges G. Ostrogorsky* 2) (1966.), 478-9.

9 MORAVCSIK, *Byzantium and the Magyars*, 64-5; WASILEWSKI, *Le thème byzantin*, 480-1; ŠIŠIĆ, *Povijest*, 531-2.

10 OSTROGORSKI, Georgije i BARIŠIĆ, Franjo (ur.), *Vizantijski izvori za istoriju naroda Jugoslavije*, sv. 4, Beograd, 1971., 74-5; MORAVCSIK, *Byzantium and the Magyars*, 65; ŠIŠIĆ, *Povijest*, 532; FERJANČIĆ, *Sirmijum*, 53.

11 AUBERT, V.R. *Démétrius, Saint*, u *Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastiques*, sv. 14 Pariz, 160., col. 1493-1499; VICKERS M., *Sirmium or Thessaloniki? A critical examination of the St. Demetrius legend*, *Byzantinische Zeitschrift* 67 (1974.), 337-350; FERJANČIĆ, *Sirmijum*, 40.

koje dijeli više od šest stoljeća! U stvarnosti, crkvu sv. Dimitrija u kojoj su Madari pohranili ruku sv. Prokopija¹² vjerojatno su sagradili Bizantinci poslije zaposjedanja Srijema 1018. godine, ukoliko je nisu naslijedili od Bugara. Spominjanje titulara te crkve prva je izravna potvrda o srednjovjekovnom oživljavanju Dimitrijeva kulta u Srijemu.

Ratni pohodi 1071. i 1072. godine nisu Madarima donijeli teritorijalne dobitke južno od Save (Bizant je ubrzo pod svoju vlast vratio i Beograd), ali su od tada nadalje osigurali manje-više trajan nadzor nad Srijemom.¹³ Kada 1096. godine križari prvog križarskog rata, pod vodstvom Petra Amijenskog, stignu u Srijem, naći će u Zemunu ugarsku posadu, a u Beogradu bizantsku; kroničar tog pohoda veli da se u Zemunu »završavaju granice ugarskog kraljevstva«. Križari su bili prisiljeni obračunati se s posadom u Zemunu, jer je tamošnji zapovjednik navodno sklopio savez protiv njih sa zapovjednikom bizantskog Beograda - koji se opet zvao Niketa (*Nichita* u latinskoj kronici: nije vjerojatno, ali ni posve isključeno da se radi o istom zapovjedniku iz 1071. godine).¹⁴ Tijekom 12. stoljeća bizantska je vojska u nekoliko navrata prelazila u Srijem (1128. 1151. 1164.) ali o uspostavljanju trajnije vlasti nije bilo govora.

Posljednje nešto duže razdoblje bizantske prisutnosti u Srijemu rezultat je vojne moći cara Emanuela Komnena (1143.-1180.) i teklo je od ugarskog poraza u Srijemu 1167. pa otprilike do Emanuelove smrti. Car je čak ustrojio sirmijski dukat, koji je uključivao teritorij južno od Save i nanovo osvojeni Srijem.¹⁵ No, politička narav, trajanje i teritorijalni opseg te posljednje epizode bizantske vlasti u Srijemu ostaju i dalje prilično nejasne. Slično kao i kod ugarskog napada 1071. pohod Bele III. (1173.-1196.) poslije Emanuelove smrti započinje izravno osvajanjem Beograda i Braničeva, 1182. godine, kao da u Srijemu nije bilo nikakva bizantskog otpora.¹⁶ S pravom se može postaviti pitanje koliko je bizantska vlast ondje bila djelotvorna. Poslije smrti Stjepana III. i krunidbe Bele III. za ugarskog

---

12 Obojica su »vojnički sveci«, poput sv. Jurja i još nekolicine. Njihov je kult bio osobito povezan s vojnom aristokracijom i ratnim aktivnostima carstva te su i predočivani kao vojnici, iako u stvarnosti to nisu morali biti. V. Hippolyte DELEHAYE, *Les légendes grecques des saints militaires*, Pariz, 1909.

13 FERJANČIĆ B., *Vizantijski pečat iz Sirmijuma*, *Zbornik radova Vizantološkog instituta* 21 (1982.), 47-53, pokušava dokazati da je Bizant obnovio vlast u Sirmiju brzo poslije tih pohoda, pozivajući se na olovni pečat što ga je izdao Aleksije Komnen kao sevas i veliki domestik (dakle između 1079. i 1081.), a koji je nađen u Mačvanskoj Mitrovici. Avers pečata prikazuje sv. Dimitrija, što po Ferjančiću »svedoči da je pečat nastao u Sirmijumu« (ibid. 50). Argument je nedovoljno uvjerljiv, jer Aleksijev mogući boravak u Mačvanskoj Mitrovici ne podrazumijeva njegovu vlast nad Sirmijem na suprotnoj obali Save, a Dimitrijevi kult nije vezan isključivo za Sirmij, pa je pečat mogao biti izrađen i drugdje u Bizantu.

14 O svemu tome v. KALIĆ, Jovanka, *Podaci Alberta Ahenskog o ugarsko-vizantijskim odnosima krajem XI. veka*, *Zbornik Filozofskog fakulteta* 10/1 (1968.) 183-191.

15 WASILEWSKI, *Le thème byzantin*, 481-2; MORAVCSKI, *Byzantium*, 78-86; KALIĆ J., *Zemun u XII. veku*, *Zbornik radova vizantološkog instituta* 13 (1971.), 32-50; MAKK, Ferenc, *The Arpáds and the Comneni. Political relations between Hungary and Byzantium in the 12th century* Budimpešta, 1989.

16 MAKK, *The Arpáds and the Comneni*, 115-117.

kralja, bizantsko-ugarski odnosi postali su prijateljski. Bela je, naime, odrastao na carigradskom dvoru, određen da naslijedi samog Emanuela, a i svoja »prava« na Srijem (kao i na Dalmaciju i Hrvatsku) Bizant je legalizirao time što je on ulazio u sastav Belina dukata ili baštine.¹⁷ Već na početku svog boravka na Emanuelovu dvoru, Bela je 1164. sudjelovao uz cara u pohodu na Ugarsku. Bez većih borbi, bizantska je vojska prešla Savu pa Dunav i došlo do Bača, a priključio joj se i Belin stric, Stjepan IV. Putem ih je svečano dočekivao puk i svećenstvo istočnog obreda, pjevajući grčke himne. U Baču su našli nekog crkvenog velikodostojnika (*arhiereús*), jer je Bač, kako piše Kinam, »metropola srijemskog područja«. Na povratku je carska vojska svratila u Sirmij (Mitrovicu) i uzela ruku sv. Prokopija kako bi je vratila u Niš, k ostatku svečeva tijela.¹⁸ Nije li i taj potonji podatak dokaz da Bizantinci nisu, poslije mađarskog pohoda 1072. nikako uspjeli protegnuti svoju vlast na Sirmij, makar i na kratko? Naime, Prokopijeva ruka tada ne bi čekala sve do 1164. da bude vraćena u Niš.

Kinamove tvrdnje o Baču upućuju na zaključak da je grčka biskupija iz Srijema bila prenesena onamo; ako je to točno, biskupija je morala biti prenesena i latinizirana prije 1094. kada se u vezi s osnutkom zagrebačke biskupije spominje »bački nadbiskup Fabijan«.¹⁹ U vrijeme Emanuelova pohoda, bačka je (nad)biskupija već bila ujedinjena s kaločkom. Kada se, pak, Bela vratio u Ugarsku i trebao biti okrunjen, ostrogonski nadbiskup Luka odbio je izvršiti krunidbu u strahu od bizantskog utjecaja što bi preko Bele mogao zahvatiti ugarsku crkvu; stoga je papa Aleksandar III. ovlastio kaločko-bačkog nadbiskupa da Belu okruni za kralja, što je ovaj i učinio.²⁰ Zanimljiva pojedinost u vezi sa Srijemom jest da su kralj Bela III. i kaločki nadbiskup Andrija (1176.-1179.) reformirali benediktinski samostan u Banoštoru, u vrijeme bizantske vlasti u Srijemu: otud slijedi da ova nije obasizala Banoštor, ili pak da je bila takve naravi da je crkvena vlast kaločko-bačkog nadbiskupa nastavila važiti u Srijemu.²¹

Promjenjiva politička sudbina Srijema sve do potkraj 12. stoljeća neposredan je kontekst u kojemu treba rekonstruirati povijest grčkog samostana u Mitrovici. Drugi važan aspekt jest narav ugarskog kršćanstva u prva dva stoljeća poslije pokršćavanja. Istočna je crkva imala u ranoj ugarskoj državi mnogo važniju ulogu nego što se često pomišlja iz naknadne perspektive. Osobito je njen utjecaj bio jak istočno od Dunava, oko Tise i

17 MAKK, *The Arpáds and the Comneni*, 77-78; MORAVCSIK, *Byzantium*, 89-91.

18 OSTROGORSKI i BARIŠIĆ (ur.), *Vizantijski izvori*, 4: 67-75; MORAVCSIK, *Byzantium*, 83; MAKK, *The Arpáds and the Comneni*, 90; KALIĆ, *Zemun*, 41; Gy. SZEKELY, *La Hongrie et Byzance aux Xe-XIIIe siècles*, *Acta historica Acad. sci. hung.*, 13 (1967.), 307.

19 Navod je iz poznate isprave iz 1134., koja dokumentira osnutak zagrebačke biskupije: T. SMIČIKLAS* et alii, *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, 18 sv., Zagreb, 1904.-1990., 2: 42. Usp. GYORFFY G., *Az Arpád-kori Magyarország történeti földrajza*, sv. 1-3... Budapest, 1963.-1987., 1:210.

20 MAKK, *The Arpáds and the Comneni*, 198-9; MORAVCSIK, *Byzantium*, 90.

21 Više pojedinosti o tome u: ANDRIĆ S., *Regularni kanonici u srednjovjekovnom Srijemu*, *Croatica christiana periodica*, XX/37 (1996.), naročito 14-18.

Moriša, odakle su transilvanski knezovi odlazili u Carigrad da se pokrste, a jedan od njih je, sredinom 10. stoljeća, doveo i prvog ugarskog biskupa, Hijeroteja, kojeg je posvetio carigradski patrijarh Teofilakt, dvadesetak godina prije nego što je sa zapada stigao biskup Bruno od Sankt Gallena da bi pokrstio kneza Gejzu.²² Na samu početak 11. stoljeća, transilvanski knez Ajtony, također kršten po istočnom obredu, utemeljio je grčki samostan sv. Ivana Krstitelja u Marosváru (danas Cenad), a pošto ga je porazila vojska kralja Stjepana (997.-1038.) monasi iz tog samostana preseljeni su nešto zapadnije u drugi grčki samostan, posvećen sv. Jurju, u Oroszlánosu (danas Banatsko Arandelovo).²³

Iako je kralj Stjepan (kanoniziran 1087.) udario temelje latinskoj crkvi u Ugarskoj osnivajući biskupije i samostane te provodeći sustavno pokrštavanje, »on je u isti mah osigurao slobodnu aktivnost bizantskoj crkvi«.²⁴ Uostalom, njegova mati Sarolt bila je kći transilvanskog *gyule* i istočna kršćanka. Sveti Stjepan je dao u Carigradu sagraditi jednu crkvu, a poznata je i njegova isprava na grčkom jeziku koja govori o osnivanju ženskog grčkog samostana u Veszprémvölgyu (Maravcsik pretpostavlja da ga je osnovala žena Stjepanova sina Emerika, koja je prema nekim izvorima bila podrijetlom Grkinja).²⁵ Stjepanovi nasljednici nisu u tom odnosu prema istočnoj crkvi ništa promijenili. Andrija I. (1047.-1060.), čija je žena bila kći kijevskog kneza Jaroslava, osnovao je kod Visegráda grčki samostan posvećen sv. Andriji, koji će tek u prvoj polovici 13. stoljeća preuzeti cisterciti. Izgleda da je i benediktinski samostan u Tihanyu, što ga je isti kralj osnovao 1055. naslijedio i u sebe uklopio stariju grčku pustinjačku zajednicu.²⁶ To su primjeri koji, riječima Györgya Székelya, »predstavljaju posljednje elemente u odnosima još uvijek ne sasvim podijeljenog rimskog i grčkog kršćanstva u Ugarskoj«. Poznati su još neki istočni samostani, poput onoga u Pásztóu, koji su 1190. preuzeli cisterciti, ili pak ženskog samostana sv. Pantelejmona (kod današnjeg mjesta Dunapentele), koji se ugasio u 13. stoljeću.²⁷ Nema nikakvih vijesti koje bi upućivale na to da je koji od grčkih samostana osnovan poslije 11. stoljeća. No, crkvena i politička klima u Ugarskoj omogućavala im je da nastave postojati još dugo poslije toga, održavajući žive dodire s bizantskom crkvom. Već je spomenut Bizantu bliski kralj Bela III. koji je s pohoda 1183. donio iz Sofije moći sv. Ivana Rilskog u Ostrogon, čemu se tamošnji nadbiskup odupirao (po legendi je zbog toga privremeno izgubio glas); 1187. moći su vraćene u Sofiju.²⁸ Kao

22 MARAVCSIK G., *The role of the Byzantine church in medieval Hungary*, u: isti, *Studia Byzantina*, Budimpešta, 1967., 328-330; BÉNYÓ K., (ur.), *Magyarország történeti kronológiája*, sv. 1., Budimpešta, 1986., 74-78.

23 MORAVCSIK, *The Role*, 330-1.

24 MORAVCSIK, *The Role*, 332

25 MORAVCSIK, *The Role*, 333-4; SZÉKELY, *La Hongrie et Byzance*, 301-1.

26 MORAVCSIK, *The Role*, 335; SZÉKELY, *La Hongrie et Byzance*, 303.

27 MORAVCSIK, *The Role*, 335-6; SZÉKELY, *La Hongrie et Byzance*, 304.

28 MORAVCSIK, *Byzantium*, 92-94.

što naglašava Moravcsik, zapravo je tek križarsko ostvajanje Carigrada 1204. i stvaranje Latinskog Carstva ubrzalo dekadenciju i gašenje istočnih samostana u Ugarskoj. Iste 1204. godine papa Inocent III. razmišljao je o tome da ih, budući da su u Ugarskoj dosta brojni, poveže u jednu zasebnu biskupiju, ali zamisao nije ostvarena.²⁹

Od svih istočnih samostana u Ugarskoj, onaj u Srijemskoj Mitrovici najbolje je dokumentiran, ali najstarije sačuvane i nedvojbene vijesti, kao i u slučaju nekih drugih samostana, potječu tek iz 13. stoljeća. S kraja 12. stoljeća, iz 1193. sačuvala se nešto neprecizna vijest. Te je godine Bela III. potvrdio darovnicu svoje majke Eufrozine samostanu viteškog reda ivanovaca (hospitalaca) u Stolnom Biogradu (Székesfehérvár). Među brojnim darovanim posjedima navodi se i jedan zvan *Guden*, kojeg s jedne strane omeđuje voda *Sum*. U vezi s tom vodom, tekst veli: *et dimidia pars aque et prati pertinet ad predictum monasterium, reliqua medietas ad ius abbatis sancti Demetrii*.³⁰ Budući da nije poznat nikakav drugi onodobni ugarski samostan posvećen sv. Dimitriju, tu mora biti riječ o samostanu u Mitrovici. No, ništa ne pojašnjava je li to bio samostan istočnog obreda ili benediktinski, za koji se također može vjerovati da je već tada postojao u Mitrovici.

Iz 1215. godine sačuvala se o grčkom samostanu u Mitrovici kratka vatikanska bilješka. Riječ je o registrima pisama pape Inocenta III. (1198.-1216.), u kojima su sačuvani sažeci i danas izgubljenih pisama. Tu su između ostalog nalaze i sažeci pet pisama upućenih petorima različitim samostanima kojima se podjeljuje »zaštita Svetog Petra« i oslobađanje od plaćanja desetine« s onih zemalja koje obrađuju vlastitim rukama.³¹ Prva spomenuta povlastica bila je u to vrijeme dobro poznata i raširena crkvenopravna uredba (počinje se primjenjivati još u 7. stoljeću, a osobito su je koristili u doba clunyjevske i grgurovske obnove), koja je dotični samostan izuzimala iz vlasti biskupa u čijoj se dijecezi nalazio.³² Druga je povlastica također uobičajena formulacija samostanskog prava da ne plaćaju desetinu župnim crkvama; izuzeće je ponekad bilo potpuno, a ponekad ograničeno na ono što su redovnici proizvodili sami i za vlastite potrebe.³³ Pet

29 MORAVCSIK, *The Role*, 339; IVANKA E., *Griechische Kirche und griechisches Mönchtum im mittelalterlichen Ungarn, Orientalia christiana periodica*, 8 (1942.), 190-191.

30 FEJER G., *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, 11 knjiga (u 40 svezaka), Budae, 1829.-1844.), 2: 283-290, cit. str. 288. U izdanju Emila Jakubovicsa i Dezsö Paisa, *-magyar olvasókönyv*, Pečuh, 1929., 56-60, mjesto *Guden* stoji *Tudeu*. GYÖRFFY G., *Das Güterverzeichnis des griechischen Klosters zu Szávaszentdemeter (Sremska Mitrovica) aus dem 12. Jahrhundert, Studia slavica Acad. sci. Hung.* 5, 1959., 42-43, misli da se taj posjed nalazio u vukovskoj županiji, između Nuštra i Pačetina.

31 POTTHAST A., *Regesta pontificum Romanorum*, sv. 1., Berolini, 1874., 452, br. 5171-5175; THEINER A., *Vetera monumenta Slavorum meridionalium historiam illustrantia*, 2 sv., Rim 1863.; Zagreb 1875., 1: 65; WENZEL G., *Arpádkori új okmánytár*, 12 sv., Budimpešta 1860.-1874., 6: 376; GYÖRFFY, *Das Güterverzeichnis*, 41.

32 LAWRENCE Clifford Hugh, *Medieval monasticism. Forms of religious life in Western Europe in the Middle Ages*, 2. izd., London - New York, 1989., 87; DAHYOT-DOLIVET Jehan *Précis d'histoire du droit canonique*, Rim, 1984., 102.

33 GANSHOF F.L., *La dime monastique, du IXe à la fin du XIIe siècle, Cahiers de civilisation médiévale* 11 (1968.), 417-418.

samostana kojima je upućeno takvo pismo bili su: 1. svetog Luke *de Strio*, 2. *de Campis*, 3. svetog Dimitrija na Savi (*eodem modo abbati et conventui monasterii sancti Demetrii super Sabam*), 4. svetog Teodozija *de Montesegor* i 5. grčki samostan svetog Dimitrija u Ugarskoj (*eodem modo abbati et conventui monasterii sancti Demetrii Grecorum de Ungaria*).

Dva samostana sv. Dimitrija, koji se tu navode, obično se tumačilo kao da se prvi odnosi na benediktinski, a drugi, kao što je očito, na »grčki«, bazilijanski samostan, te da su se oba nalazila oko Mitrovice ili barem u Srijemu.³⁴ Mađarski povjesničari Pongrácz Sörös i György Györffy, pak, skloniji su pretpostavci da je tu riječ o samo jednom samostanu na području današnje Mitrovice, unatoč nekim proturječjima u raspoloživim izvorima.³⁵ Različite argumente odvođenjem ćemo u pogledu daljnjih izvora.

Naredni je dokument o ovom samostanu bula pape Honorija III. (1216.-1227.) upućena Nikoli, opatu samostana sv. Teodozija Cenobijarhe *de Laberria*. Papa ju je iz ne posve jasnih razloga upućivao dvaput, 25. listopada 1216. i 29. siječnja 1218. pa je stoga imamo u dvije uglavnom podudarne verzije.³⁶ Prema Györffiju, destinatar te bule bila je velika lavra sv. Teodozija kod Jeruzalema.³⁷ Neki drugi autori misle da je riječ o bizantskom gradu u Makedoniji koji Južni Slaveni zovu Ber, a Grci Béroia (Véroia), zapadno od Soluna.³⁸ Jamačno su potonji u pravu, jer se Jeruzalem s okolicom nalazio u rukama Arapa još od 1187. pa sve do 1229. kada ga je car Fridrik II. uspio pregovorima vratiti u posjed kršćana, zbog čega je teško zamisliti da bi bula ovakvog sadržaja bila onamo upućena. S druge strane, Ber kod Soluna nalazio se u vrijeme izdavanja bule u okviru latinskoga Soluskog kraljevstva (koje je postojalo od 1204. do 1224.) što znači da je bio obuhvaćen procesom latinizacije bizantskih crkvenih ustanova. Kao što veli *Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastiques*, »križari su taj grad zvali La Verre«, što posve odgovara onom *Laberria* u

34 Tako PAVIĆ M., *Redovništvo i samostani srednjega vieka u području (današnje) biskupije bosansko-srijemske*, *Glasnik biskupija bosanske i srijemske*, 31/5 (1903.), 36-38; Damianus FUXHOFFER, *Monasteriologia regni Hungariae*, preradio Maurus CZINÁR, 2 sv., Vindobonae et Strigonii, 1869., 1: 205-7, 2: 230-1. Istom se mišljenju priklanja i Ivan OSTOJIC, *Benediktinci u Hrvatskoj*, 3 sv., Split, 1964.-5., 3: 30-33, kad ova dva samostana obrađuje među srijemskim samostanima.

35 SÖRÖS P., *Az elenyészett benzés apátságok*, Budimpešta, 1912., 357-9, GYÖRFFY, *Das Güterverzeichnis*, 41-2.

36 Obje verzije donose PAPP G., *I monaci dell'ordine di S. Basilio in Ungheria nel secolo XIII*, *Analecta Ordinis s. Basilii Magni*, ser. 2, sv. 1/1 (1949.), 41-45; TAUTU A.L., *Residui di rito bizantino nelle regioni balcano-danubiane nell'alto medioevo*, *Orientalia christiana periodica* 15 (1949.), 65-70. Od Pappa ih djelomice prenosi GYÖRFFY, *Das Güterverzeichnis*, 32-33. Rukopis iz 1218. izdali su THEINER A., *Vetera monumenta Hungariam sacram illustrantia*, 2 v., Rim, 1859.-1860., 1: 9-11; WENZEL, *Arpádkori*, 1: 151-154, i drugi. Usp. POTTHAST, *Regesta*, 1: 500, br. 5681.

37 GYÖRFFY, *Das Güterverzeichnis*, 30-1. To mišljenje prihvaća i ČIRKOVIĆ, *Civitas*, 61. Kratak pregled povijesti tog samostana južno od Jeruzalema i literature o njemu daje TAUTU, *Residui*, 42, bilj. 1.

38 PAPP, *I monaci*, 47-8; TAUTU, *Residui*, 42-45; OSTOJIC, *Benediktinci*, 3: 32, bilj. 1.

Honorijevoj buli.³⁹ U zadnjem dijelu bule iznose se neke upute i pravila, među kojima je osobito znakovito ono koje kaže da samostanu nitko ne smije uzimati desetinu od plodova vlastitog rada i s posjeda koje je držao prije »općeg sabora« (očito IV. Lateranskog, 1215. godine), dočim »Grci nisu običavali da im opraštaju desetine«. Povrh toga, G. Papp dobro zapaža da je ova veza između samostana u Beru kraj Soluna i Mitrovice mogla dijelom počivati na »kulturnim vezama« između ta dva potonja crkvena središta, povezana zajedničkim kultom sv. Dimitrija.⁴⁰ Ukratko, posve je uvjerljiv Tautuov zaključak da su poslije pada križarskog Jeruzalemskog kraljevstva (1187.) monasi iz Svetog Teodozija kod Jeruzalema izbjegli skupa sa svojim zapadnim zaštitnicima, vjerojatno najprije na Cipar, a zatim, po osnutku Solinskog kraljevstva (1204.), u Ber.⁴¹

Honorijeva bula donosi dugačak popis crkvenih ustanova, zemljišnih posjeda i zgrada nad kojima se samostanu u Beru potvrđuje pravo posjedovanja. Prema analizi koju su proveli Tautu i Györffy, očito je da ti toponimi tvore dvije zasebne cjeline. U prvoj su mjesta koja se nalaze u Svetoj Zemlji i na Cipru. Neka od njih su u vrijeme izdavanja bule bila izvan križarskog nadzora, ali se može pretpostaviti da je novi križarski pohod (peti prema tradicionalnoj podjeli, najavljen 1215. a započet 1217. godine) obećavao ponovno zauzimanje nekih područja, uključujući svakako Jeruzalem, pa je potvrda spomenutih posjeda bila u tom smislu opravdana. Druga cjelina započinje ovim navodom: »kod Ugarske samostan sv. Dimitrija pokraj rijeke Save, sa svim svojim dobrima i slobodama, što vam ih je darovao kralj Bela«. Potom slijedi: godišnji prihod od 13 kantara voska »koji vam prepuštaju« dva ruska »kralja«; crkva sv. Julijana s pripadajućim posjedima, kod Carigrada; i neka »crkva sv. Jone i druge crkve koje su podložne vašem samostanu«. Zatim dolazi: »grčki samostan sv. Dimitrija u Ugarskoj pokraj rijeke s lađarinom na rijeci Savi, s ribnjakom, gajevima, pravom prijelaza i svim ostalim svojim pripadnostima«. Iza toga slijedi dugi niz različitih dobara vezanih uz crkve ili samostanske ispostave (*casalia*), čiji su toponimi većinom nesumnjivo ugarski i srijemsko-slavonski (u četiri navrata se spominje i Dunav). Ovu prilično zbunjujuću situaciju pokušao je razriješiti Györffy pretpostavivši da je, prvo, čitav drugi dio papinske bule zapravo prijevod izgubljene darovnice kralja Bele III. samostanu sv. Teodozija; drugo, da je ta darovnica bila pisana grčkim jezikom. Na izvorni jezik darovnice upućuju oblici *Dissa* (= Tisa, u srednjovj. lat. obično *Ticia*), *Galiza* (= *Galicia*), *Dunavi* (mjesto *Danubii*) pisanje *b* umjesto *v* (*Basilica*, *Blademero*, *Sabe*), kao i termini neuobičajeni u ugarskom latinitetu kao *casale* (mjesto *villa*), *cimbra* (mjesto *silva*), *cannetum* (mjesto *arundinetum*),

39 *Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastiques*, sv. 8, Pariz, 1935., col. 886. Ups. i *The Oxford dictionary of Byzantium*, 3 sv., New York - Oxford, 1991., 1: 283-84.

40 PAPP, *I monaci*, 48.

41 TAUTU, *Residui* 44-45. Autor je svjestan činjenice da nikakav drugi izvor ne govori o samostanu u Beru, »ali taj argument *ex silentio* ne čini se dovoljnim da bi oborio našu pretpostavku koju držimo jedinom i nužnom da se rasvijetli zagonetni destinatar ovoga papinskog dokumenta«.

itd.⁴² Györffy misli da je Bela izdao tu darovnicu između 1193. i 1196. a razlog bi mogao biti to što je njegova mati Eufrozina, kći kijevskog kneza Mstislava, prema nekim izvorima sahranjena u jednoj crkvi u Svetoj Zemlji koja je pripadala spomenutoj lavri sv. Teodozija.⁴³

Činjenicu da se u buli dvaput spominje samostan sv. Dimitrija na Savi Györffy tumači kao zabunu nastalu tako što je prvo navedeno uobičajeno latinsko ime tog samostana, a malo niže je preveden i njegov opis iz Beline grčke bule (otud prvi put *Savii*, drugi put *Sabe*); razumije se da se u oba navrata radi o jednom te istom samostanu. Ipak to udvajanje spomena ovog samostana, koje smo već konstatirali i u papinskom registru iz 1215., ostaje nepotpuno razjašnjeno.⁴⁴ G.Papp drži da Honorijeva bula govori o dva samostana, i to oba istočnog obreda, iako je samo jedan od njih bio »grčki« i u etničkom smislu; on misli da se, uz ta dva istoimena bazilijanska samostana, u Mitrovici nalazi i jedan manji, ovisni samostan svete Anastazije (*ecclesia sancte Anastasie cum casali Grecorum*).⁴⁵ Nadalje, postavlja se pitanje jesu li svi elementi u dijelu bule koji slijedi prvi spomen samostana sv. Dimitrija doista preuzeti iz Beline darovnice: ne radi li se u nekim navodima o darovima ili posjedima koji samostanu sv. Teodozija pripadaju neovisno o toj darovnici? To se ponajprije odnosi na darove i posjede navedene između dva spominjanja samostana u Mitrovici: godišnji prihod u vosku (poklon dvojice ili, prema Györffyu, trojice galicijskih knezova s početka 12. stoljeća),⁴⁶ crkvu sv. Julijana kod Carigrada s dobrima, crkvu sv. Jone i »druge crkve koje su podložne vašem samostanu«. Po mom sudu, ovdje se ne može pomišljati na nekakvo posredovanje Bele III. a pogotovo nema temelja Györffyjev zaključak da je poklon galičkih knezova bio ustvari upućen samostanu u Mitrovici te je tako kasnije, skupa s njime, pripao lavri sv. Teodozija.⁴⁷ No, nešto niže, u popisu ugarskih i srijemsko-slavonskih mjesta, nalazi se jedan dvojbeniji navod: crkva sv. Marije u mjestu *Toson/Roson* blizu Dunava, s pripadnim posjedima, koju su »vašem samostanu predali pokojni Cladus i Manuel« (*a quondam Clado et Manuele monasterio vestro collatis*). Odnosi li se to »vašem samostanu« na samostan sv. Teodozija ili onaj u Mitrovici? Pošto se u papinoj buli pod zamjenicama *vos* i *vester* uvijek razumije destinatar, trebalo bi se i u ovom slučaju raditi o crkvi i posjedima što su ih navedena dvojica darovali izravno lavri sv. Teodozija. Zbunjuje što se taj poklon navodi među ostalim crkvama i posjedima koje je, prema ovoj rekonstrukciji, Bela III. poklonio toj lavri

---

42 GYÖRFFY, *Das Güterverzeichnis*, 37-41. No, treba navesti i mišljenje G. Pappa da izraz *casalle* u onodobnim papinskim bulama označava male, »sekundarne samostane«, ovisne o velikim autonomnim samostanima (Papp, *I monaci*, 48-50). Sličnu pretpostavku, da se radi o ustanovi koju bizantska tradicija zove metohijom, iznosi i TAUTU, *Residui*, 48.

43 GYÖRFFY, *Das Güterverzeichnis*, 35-37.

44 Ibid. 41-2.

45 PAPP, *I monaci*, 45-47, 51-52, 56.

46 GYÖRFFY, *Das Güterverzeichnis*, 53-60.

47 Usp. TAUTU, *Residui*, 42, bilj. 1, i 50, gdje se taj dar knezova Vasilka i Ivana Vladimira razumije kao upućen izravno Svetom Teodoziju.

skupa sa samostanom u Mitrovici, kao njegove *pertinentiae* ili *rationes*. Györffy je otud izveo zaključak da se ono »vašem samostanu« zapravo odnosi na Mitrovicu, a da je greškom ostalo neizmijenjeno u Honorijevoj buli.⁴⁸ Nejasno je kako se to moglo dogoditi, jer ni u izvornoj Belinoj darovnici destinatar nije bio samostan u Mitrovici, nego lavra sv. Teodozija: i u njoj *vos* i *vester* označavaju tu drugu ustanovu. Györffyjev argument za spomenuti zaključak jest navedeni darovatelj *Cladus*; po njegovu sudu, to je vjerojatno bački župan Keled koji se spominje početkom 12. stoljeća, isti onaj kojeg nalazimo u jednoj kasnijoj ispravi vezanoj za mitrovački samostan (o njoj će biti govora malo niže).⁴⁹

Ono što se iz Györffyjeve opsežne analize može zadržati kao uvjerljiv zaključak jest to da se Honorijeva bula jednim dijelom temelji na darovnici Bele III. pisanoj vjerojatno grčkim jezikom. Nije, međutim, dokazano da ta darovnica nabraja *pertinentiae* samostana u Mitrovici, odnosno nije zavidno gdje se radi o njima, a gdje o darivanju neovisnom o tom samostanu. Zbog toga se papinski prijevod i potvrda Beline darovnice ne mogu prihvatiti kao »popis dobara« mitrovačkog samostana, kao što to sugerira Györffyjev naslov. Sigurno je samo to da je riječ o popisu dobara lavre sv. Teodozija, i da se među njima nalazio i grčki samostan u Mitrovici (a vjerojatno i drugi tamošnji samostan sv. Dimitrija). Posredno sačuvana darovnica Bele III., po Györffyu iz posljednjih godina njegova vladanja, ujedno je i najstarija sačuvana potvrda postojanja samostana u Mitrovici. Daljnji izvori neće u tom pogledu ništa promijeniti, pa se ne može očekivati da saznamo tko ga je i kada osnovao.

Sljedeće vijesti o mitrovačkom samostanu potječu iz 1228. i 1237. godine. Riječ je o dvije isprave kojima se rješava spor između tog samostana i opatije sv. Martina u Pannonhalmi oko vlasništva nad nekim zemljištima u županijama Bodrog i Cenad (mađ. Csanád). Prvu je ispravu izdao kralj Andrija II. (1205.-1235.), potvrđujući raniju ispravu kaločkog nadbiskupa Ugrina (1219.-1241.), koje je sadržaj u cijelosti transumiran.⁵⁰ Pannonhalmску opatiju predstavlja opat Urija, najznačajniji srednjovjekovni opat te opatije koji je i najdulje stajao na njenom čelu (1207.-1242.), veliki graditelj, sudionik IV. Lateranskog sabora, pratilac kralja Andrije na njegovu pohodu u Svetu Zemlju 1217., ukratko - jedna od najvažnijih ugarskih crkvenih osoba tog stoljeća.⁵¹ Na drugoj strani stajao je neimenovani *abbas sancti Demetrii de Sirmia*. On nije imao osobitih izgleda u sporu, utoliko prije što očito nije bio u pravu. Predmet spora bio je ribnjak zvan *Miroht/Miruht* pokraj mjesta *Knesa* (to je današnja Kanjiža na Tisi, istočno od Subotice).⁵² Opat Urija je ustvrdio da su kmetovi mitrovačkog opata ondje

48 GYÖRFFY, *Das Güterverzeichnis*, 54, bilj. 120.

49 Ibid. 48-49.

50 Izdanje u WENZEL, *Arpádkori*, 1.: 248-9, SMIČIKLAS, *Codex*, 3: 297-8.

51 V. kratki oris njegova životopisa u: CSOKA G., SZOVAK K. i TAKCS T., *Pannonhalma - pictorial guide to the history and sights of the Benedictine abbey*, Pannonhalma, 1996., 10-11.

52 Usp. GYÖRFFY, *Az Arpád-kori*, 1: 721-722.

nasilno ribarili, načinivši štetu od 16 maraka; a u potvrdu svoga prava na ribnjak predočio je kopiju privilegija Svetog Ladislava, ugarskog kralja (1077.-1095.). Srijemski se, pak, opat pozvao na privilegij što ga ima »kod pečušskog biskupa i župana Kleta«,⁵³ ali do zakazanog roka nije predočio tu ispravu, pa je ribnjak dosuđen opatiji sv. Martina skupa s odštetom od 16 maraka. Tako je ovaj spor samo još jedan primjer nastojanja panonhalmskog opata Urije da obrani svoje posjede i potvrdi ih brojnim kraljevskim i crkvenim ispravama. Inače, dotični ribnjak kod Kanjiže zaista se navodi među posjedima pannonalmske opatije u popisu njenih dobara koji je dao načiniti Ladislav I. potkraj svog vladanja.⁵⁴

Isprava iz 1237., koju je izdao palatin Dionizije Tomaj, nastavak je tog istog spora.⁵⁵ Sporni predmet više nije samo ribnjak, nego i okolna zemlja i trstik s druge strane Tise. Nasuprot opatu Uriji više nije mitrovački opat, nego »čeljad iz sela *Zotumar* opata Svetog Dimitrija Srijemskog«, tj. seljaci s posjeda mitrovačkog samostana. Nema sumnje da je ta *villa Zotumar* istovjetna onom *casale de Sadmari* koji se spominje u darovnici Bele III. (tj. u Honorijevoj buli). Naime, taj je posjed ondje opisan kao »selo Sadmari s trstikom, ribnjacima, jezerom, zemljom i svojim pripadnostima na obje strane rijeke Tise«. Time je za taj posjed dokazano da ga je Bela poklonio lavri sv. Teodozija ne kao samostalan, već o mitrovačkom samostanu ovisan posjed.⁵⁶ Selo danas više ne postoji, a nalazilo se južno od Kanjiže.⁵⁷ Pošto je čuo obje strane, primio pismene izjave susjednih zemljoposjednika te vidio privilegij kralja Ladislava izdan opatiji sv. Martina, palatin je također presudio u korist te opatije.

Mitrovački se samostan pojavljuje i u jednoj ispravi bačkog kaptola iz 1247.⁵⁸ Riječ je o potvrdi prodaje neke neimenovane zemlje u vukovskoj županiji, koju je kupio Ivan, glavni rizničar kaločkog nadbiskupa. Mitrovački »kustos« i samostan (*custos et conventus monasterii sancti Demetrii*) dali su, kao susjedi rečene zemlje, privolu trgovini preko svojih predstavnika (*officiales*). Isto je učinio i neki Emsa, »knez« puka iz sela *Yelun* (*Emsa quenesius populi de villa Yelun*). Za taj *Yelun* (= možda Jelenje?) znamo da se nalazio na Savi u markijskom arhidakonatu, nedaleko od Mitrovice.⁵⁹ Prema tome, i prodana se zemlja nalazila u tom kraju, možda u neposred-

53 Taj *comes Cletus* je, prema Györffyju, istovjetan onome *Cladusu* koji je, prema Honorijevoj buli iz 1216., skupa s nekim Manuelom poklonio jednu crkvu i pripadnu zemlju lavri sv. Teodozija - odnosno, kao što misli Györffy, samostanu u Mitrovici.

54 GYÖRFFY G. et alii, *Diplomata Hungariae antiquissima*, sv. 1., Budimpešta, 1992., 301: *quartumdecimum predium est super Tisciam in introitu Cnesa in supradictum flumen, ad quod est lacus, qui nominatur Miruch, quem dedit rex Salomon.*

55 WENZEL, *Arpadkori*, 2: 71-72.

56 GYÖRFFY, *Das Güterverzeichnis*, 33 i 47.

57 Györffy, *Az Arpad-kori*, 1: 727-8

58 WENZEL, *Arpadkori*, 7: 241; SMIČIKLAS, *Codex*, 4: 333-334.

59 CSÁNKI D., *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*, 5 sv., Budapest, 1890.-1913.), 2: 321; BÖSENDORFER J., *Crtice iz slavonske povijesti*, Osijek, 1910., 201.

nom susjedstvu samog stamostana, a ne tek nekog njegova posjeda, kao što bi se inače moglo pomišljati.

Izgleda da je u prvoj polovici 13. stoljeća nastala i tobožnja zadužbinska isprava palatina Radoa, vjerojatno najopsežnije komentiran dokument koji se tiče samostana u Mitrovici.⁶⁰ Isprava je dvodjelna. U prvom dijelu, palatin Rado objavljuje da ostavlja pečuškoj biskupiji, njenom biskupu Mauru (1036.-1070.) i njegovim nasljednicima neke svoje posjede kao i samostan sv. Dimitrija na Savi, »što sam ga uz velike ratne napore skupa sa cijelom onom pokrajinom ispravio u korist Svete Krune i ponovo zadobio« (*quod multis bellicis laboribus cum tota provincia illa Sancte Corone rectificauit et iterum acquisiuit*). Nešto zemlje ostavlja i benediktinskom samostanu u Pécsváradu. U zamjenu traži ukop svoj i svoje žene Lucije u rečenom samostanu sv. Dimitrija, te da se ondje u molitvama čuva njihova trajna uspomena (*memoria animae*). U drugom dijelu isprave kralj Andrija I. i njegov brat i suvladar Adalbert (Bela) potvrđuju palatinove pobožne odredbe, domećući dojmrljive sankcijske formule, tj. prijetnje nebeskim i zemaljskim kaznama. Na kraju stoji datum 4. lipnja 1057. Danas je prevladalo mišljenje da je tu riječ o skoro dva stoljeća starijem djelomičnom falsifikatu. Stariji autori smatrali su ispravu vjerodostojnom: Koller, a za njim i Fuxhoffer, znajući da je Srijem u to vrijeme bio u bizantskoj vlasti kao i to da Mitrovica nije spadala u pečušku biskupiju, nagađali su da se samostan nalazio negdje na zapadnijem dijelu Savina toka. Samog Radoa poistovjetili su s palatinom Radovanom (*Radoan, Rodowan*) kojeg spominju drugi izvori u vrijeme kralja Salomona (1063.-1074.).⁶¹ Ni Sörös ne dovodi u sumnju Radoovu ispravu, držeći da je u njoj riječ o bazilijanskom samostanu u Mitrovici.⁶² Naši istraživači Pavić, Gašić i Ostojić prepričavaju sadržaj isprave, napominjući da je sumnjiva zbog onodobne vojno-političke situacije u Srijemu.⁶³ Tek se Györffy pobliže pozabavio tom ispravom i dosta uvjerljivo pokazao da je djelomice krivotvorena (interpolirana), postavivši je u njen pravi, 13-stoljetni kontekst. Po njegovu sudu, autentičan je samo prvi dio Radoove isprave, i to ne cio (obdarivanje pečuške crkve i samostana u Pécsváradu); naknadno je dopisan dio o samostanu sv. Dimitrija, kao i cijela druga polovica isprave, tj. potvrđnica kralja Andrije I. i hercega Bele. U datacijskoj formuli, sama godina, 1057., zacijelo je vjerodostojna. Naknadno dopisani dijelovi odaju se terminologijom koja ne odgovara 11. stoljeću. Radoova tvrdnja da se samostan sv. Dimitrija nalazi u pečuškoj biskupiji (*quia illud monasterium est in parochya sancti Petri Quinqueecclesiensis*), kao i njegovo darivanje patronata nad tim samosta-

60 Izd. KOLLER J., *Historia episcopatus Quinqueecclesiarum*, 6 sv., Posonii-Pestini, 1782.-1806., 1: 147-1806., 1: 147-155, FEJÉR, *Codex*, 1: 394-7; GYÖRFFY, *Diplomata*, 1. 161-2.

61 FUXHOFFER i CZINÁR, *Monasteriologia*, 1: 205-207. Usp. SZENTPÉTERY E. (ur.), *Scriptores rerum hungaricarum*, sv. 1., Budimpešta, 1937., 375, 378.

62 SÖRÖS, *Az elenyészett*, 357-9.

63 PAVIĆ, *Redovništvo*, 36; GAŠIĆ E., *Brevis conspectus historicus dioecesium Bosniensis-Diacovensis et Sirmiensis*, Osijek, 1944., 144; OSTOJIĆ, *Benediktinci*, 3: 30.

nom biskupu Mauru pokazuju da je posrijedi pečuška krivotvorina, nastala vjerojatno potkraj prve polovice 13. stoljeća, kad je oživjelo pitanje razgraničenja kaločke nadbiskupije (odnosno srijemske biskupije) i pečuške biskupije u Srijemu. Tom i nekim drugim krivotvorinama pokušao je pečuški biskup, kako se čini, uključiti Mitrovicu i tamošnji samostan u svoje područje.⁶⁴

Treba napomenuti da ranije izricana primjedba u vezi s ovom ispravom, naime, da se Srijem 1057. još nalazio u bizantskoj vlasti, ne mora odgovarati istini. Upravo za vrijeme kratke vladavine Izaka I. Komnena (1057.-1059.), Mađari su ratovali protiv Bizanta i makar privremeno zaposjeli Srijem. Stoviše, položaj Srijema od tada pa do novog ugarsko-bizantskog rata 1071.-1072. nije posve jasan; sudeći po *Bečkoj ilustriranoj kronici*, Srijem je već prije tih sukoba bio u mađarskoj vlasti (Pečenezi ga pustoše po nagovoru bizantskog zapovjednika Beograda, ugarska vojska okuplja se u Slankamenu).⁶⁵ Prema tome, tobožnje Radoove tvrdnje o ponovnom osvajanju Srijema zapravo ne proturječe drugim izvorima o tom dobu.⁶⁶ Iznenaduje možda samo njegova spremnost da bude sahranjen u tamošnjem samostanu, kao da je ugarska vlast ondje, na bizantskoj granici, već posve sigurna. Izraz *iterum acquisivi* svjedoči da Rado zna da je Srijem već jednom bio ugarski (sredinom 10. stoljeća). Nadalje, on ne kaže da je samostan utemeljio, nego »nanovo stekao«, kao i cijelu pokrajinu, te ga »popravio« ili »učinio ispravnim«, tj. vratio ugarskoj kruni (*sancte corone rectificavi*). Shvaćajući Radoovu formulaciju doslovce, to bi značilo ne samo da je samostan naslijeđen iz bizantskog vremena, nego da je, štoviše, postojao već u prvom razdoblju ugarske vlasti u Srijemu, sredinom 10. stoljeća. Ako je dotični dio Radoove isprave dopisan u Pečuhu u 13. stoljeću, mora se zaključiti da je dopisivač znao štošta o Srijemu dva i tri stoljeća ranije. S obzirom da su, sudeći prema ostalim izvorima, u to vrijeme u Mitrovici bila dva samostana, postavlja se pitanje na koji se od njih u toj interpolaciji cilja. Kako Radoov tekst govori o samostanu koji je postojao u Bizantu, znači da je pečuški dopisivač imao na umu grčki samostan; uostalom, u Radoovo vrijeme to je bio jedini samostan u Srijemu.⁶⁷

Györffy misli da je sredinom 13. stoljeća, poslije tatarske provale, grčki samostan u Mitrovici došao pod upravu rimske crkve (vjerojatno pečučkog biskupa), jer se lavra sv. Teodozija »ponovo okrenula grčkoj crkvi«.⁶⁸

---

64 GYÖRFFY, *Diplomata*, 1: 56, 160-1; isti, *Das Güterverzeichnis*, 64-71. Usp. i pismo pape Inocenta IV. iz 1247. upućeno trojici ugarskih opata u vezi s problemom granica između dvije dijeceze, oko kojih *sepe contingat graves discordias exoriri* (THEINER, *Vetera monumenta Hungariam*, 1: 205, br. 384).

65 SZENTPÉTERY, *Scriptores*, 1: 369-370.

66 WASILEWSKI, *Le thème byzantin*, 478.

67 Sörös i Györffy, koji drže da je u Mitrovici postojao samo jedan (grčki) samostan, uvrštavaju Radoovu ispravu u njegovu povijest; ostali autori, koji se priklanjaju mišljenju da su tu bila dva samostana, tumače je kao da se odnosi na benediktinski. Iznimka su PAPP, *I monaci*, 56, i TAUTU, *Residui*, 49, koji drže da su oba samostana bila izvorno bazilijanska, a da su kasnije latinizirana.

Ustvari, može se predmijevati da je lavra sv. Teodozija izgubila svoje ugarske posjede (uključujući i samostan ili samostane u Mitrovici) pošto se ponovo našla na bizantskom području, a to se moglo dogoditi jedino ako se nalazila u Beru u Makedoniji, a ne u Svetoj Zemlji. Tri godine poslije konačnog nestanka Latinskog Carstva, papa Urban IV. je 1264. godine potvrdio Ani, udovici černigovskog kneza Rostislava, »posjede koji se zovu Belin i Sveti Dimitrije« (*terras et possessiones, que Belin et de Sancto Demetrio nuncupantur*), koje je njoj i njenom mužu poklonio njen otac, Bela IV. (1235.-1270.).⁶⁹ Belin je danas iščezlo naselje u Fruškoj gori, prema kojem se zvao sjeverozapadni arhiđakonat srednjovjekovne srijemske biskupije.⁷⁰ Drugo odgovara današnjoj Mitrovici, a Györffy misli da je u taj posjed bio uključen i grčki samostan, tako da je »samostan sv. Dimitrija, koji je ležao na rubu pravoslavnog svijeta, ponovo došao pod grčku upravu«.

Time smo iscrpili sve što se zna ili nagađa o bazilijanskom samostanu u Mitrovici u 13. stoljeću. To je znanje još oskudnije ako podsjetimo da nije riješeno pitanje jesu li u Mitrovici bila dva samostana, pa je moguće da se vijesti iz 1228., 1237. i 1247. odnose na onaj drugi, zacijelo benediktinski samostan. Ista dvojba vrijedi i za posljednji izvor iz tog vremena koji svjedoči o samostanu u Mitrovici. To je zlatni pečatni prsten nađen u Mitrovici i datiran u 12. i 13. stoljeće, koji se čuva u beogradskom Narodnom muzeju, a prikazuje pročelje crkve s dva tornja i križem, dok mu je na obodu ispisano:

+*S(igillum) Sofronie aba(tis) de S(ancto) Demit(rio)*.⁷¹

Time smo po prvi put dobili ime jednog srednjovjekovnog mitrovačkog opata. Ono je grčko, ali su jezik i terminologija natpisa latinski; ako se radi o opatskom prstenu iz bazilijanskog samostana, treba zaključiti da je ovaj usvojio latinski, kao jezik službenih dokumenata u Ugarskom kraljevstvu.

Tek 1339. nailazimo na još jedan uzgredan spomen tog samostana. U listopadu te godine kralj Karlo Robert (1301.-1342.) naložio je banoštorskom kaptolu srijemske biskupije da izvrši reambulaciju nekih posjeda u Srijemu koje je oduzeo pokojnom Ivanu Srijemcu, svom dvorskom notar, zbog nevjere i pokušaja ubojstva, te ih predao sinovima nekog Petra Velikog.⁷² Već 6. studenoga odgovara banoštorski kaptol, potanko opisujući međe dodijeljenih zemalja.⁷³ One su ležale negdje jugoistočno od Mitrovice.

69 THEINER, *Vetera monumenta Hungariam* 1: 273, br. 500.

70 PAVIČIĆ S., *Hrvatsko naselje u fruškogorskom području*, *Hrvatsko kolo* 23, 1942., 125; CSÁNKI, *Magyarország*, 2; 241.

71 Prema opisu koji donosi JIREČEK K., *Das christliche Element in der topographischen Nomenclatur der Balkanländer*, *Sitzungsberichte der Philosophisch-historischen Classe der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften*, sv. 136., Beč, 1897., 97.

72 SMIČIKLAS, *Codex*, 10: 498-9.

73 Ibid, 500-502.

U opisu zemlje zvane *Pysuinch* (što Bösendorfer tumači kao Pušinci) navodi se da ona graniči sa »zemljom grčkog opata« (*cum quadam terra abbatis Greci... ad tertiam (metam) terre eiusdem Greci abbatis*). Možda je taj posjed gračkog samostana istovjetan jednome od onih u popisu iz Honori-jeve bule: *cascale Dussunc cum terris, nemoribus et pertinentiis suis*.

U to je vrijeme samostan u Mitrovici bio jedini preostali »grčki« samostan u Ugarskoj; posljednji bazilijanski samostani u unutrašnjosti zemlje latinizirani su tijekom 13. stoljeća. No, i ovaj je spomenute godine, kad je ostavljen zapis o nekom njegovu posjedu, već bio zašao u konačnu krizu. O tome saznajemo iz bule pape Klementa VI., upućene 18. ožujka 1344. nji-transkom biskupu Vidu Vasváryju.⁷⁴ U njoj se opisuje teško stanje u samostanu sv. Dimitrija koji se nalazi »na granici Ugarskog kraljevstva, blizu raskolnika raškog kraljevstva, prema Grčkoj, u kaločkoj dijecezi«, i u kojem su »od njegova prvog ustanovljenja morali služiti Grci, Ugri i Slaveni«, pri čemu je svaka »narodnost« imala vlastite odvojene nastambe (*mansiones*). Opat je bio Grk, a postavljao ga je izravno carigradski patrijarh, kojemu se on jedinom pokoravao. Kao što primjećuje Moravcsik, to je primjer tzv. stauropegije, pravne uredbe po kojoj samostanom u svemu upravlja jedino patrijarh, a ne neki niži prelat.⁷⁵ No, od smrti posljednjeg opata, kojih deset godina ranije, patrijarh mu nije odredio nasljednika niti su ga sami redovnici izabrali između sebe. Bezglavost je urodila time da su mnoga samostanska dobra dospjela u svjetovne ruke, a bogoštovlje u samostanu, »makar i po grčkom obredu«, uvelike je opalo. Stoga papa nalaže spomenutom biskupu Vidu da preuzme upravu nad samostanom i reformira ga, uvodeći u nj potreban broj benediktinaca, koji će po biskupovoj smrti sebi izabrati opata. To je sadržaj posljednjeg izvora za povijest bazilijanskog samostana u Mitrovici. Nema vijesti o tome je li reforma uspjela i dokle je u Mitrovici potrajala benediktinska zajednica na mjestu nekadašnjih bazilijanaca. No, o tome što se dogodilo neposredno poslije Klementove bule ipak imamo jednu indikaciju, koju je dosad uočio samo Pongrácz Sörös.⁷⁶ Riječ je o transumptu iste bule što ga je u Avignonu načinio carski notar Nikola de Strelicz, klerik vroclavske dijeceze, i to po nalogu bosanskog biskupa Lovre i vespremskog biskupa Stjepana, a na traženje Siffridusa, opata benediktinskog samostana u današnjem Hronskom Benadiku (*monasterium sancti Benedicti iuxta Gron*, mađ. Garamszentbenedek, danas u Slovačkoj na rijeci Hron).⁷⁷ Transumiranje je izvršeno 13. kolovoza 1344. Hronsky Benadik se nalazio u ostrogonskoj nadbiskupiji, ali blizu Njitre, sjedišta biskupa kojem je papinska bula upućena. Te činjenice nude elemente za pretpostavku da je biskup Vid izvršio reformu grčkog samostana u Mitrovici pomoću benediktinaca iz tog samostana na sjeveru kraljevstva.

74 THEINER, *Vetera monumenta Hungariam*, 1: 667-8, br. 1002.

75 MORAVCSIK, *The role*, 339-340.

76 SÖRÖS, *Az elenyészett*, 358.

77 FEJÉR, *Codex*, 9/1: 223-227, br. 107.

2. Benediktinski samostan sv. Dimitrija

Pitanje je li ovaj samostan doista postojao, nije u povijesnoj literaturi jednoglasno riješeno. O njemu su kao zasebnom samostanu dosad pisali Fuxhoffer i Czinár, Pavić, Gašić, Ostojčić i još poneki autori.⁷⁸ Obično ga pokazuju i zemljovidi bendiktinskih samostana u srednjovjekovnoj Ugarskoj.⁷⁹ Svi ga smještaju u Mitrovicu, gdje i bazilijanski samostan. Iznimka je u tom pogledu naš stariji povjesničar Baltazar Adam Krčelić, koji ga je identificirao s nekim Svetim Dimitrijem kod Jasenovca, što su kasniji istraživači odbacili.⁸⁰ Čini se da je među mađarskim istraživačima prevladao skeptičniji stav: po Sörösevu i Györffyju sudu, u Mitrovici nije usporedo s »grčkim« postojao i benediktinski samostan.⁸¹

Problem benediktinaca u Mitrovici je, zapravo, dvostruk. Prvo, znamo da su 1344. u zpušteni grčki samostan trebali doći benediktinci (vjerojatno iz Hronskog Benadika), ali o tome nemamo nikakvih kasnijih potvrda. Drugo, neki izvori upućuju da je tu bilo benediktinaca već u 13. stoljeću, ali se po mišljenju spomenutih povjesničara ti izvori mogu dovesti u pitanje. Doista je neobičan slučaj da u okolici istoga naselja, od dva samostana, oba imaju za titulara istog sveca. Ako je posrijedi privrženost lokalnim svecima, u Srijemu ih barem ima na izbor. (Ta je neobičnost još veća ako prihvatimo mišljenje G. Pappa da su na početku 13. stoljeća oba samostana u Mitrovici bila bazilijanska.) Ako su ipak istodobno postojala ta dva homonimna samostana, treba pomišljati na nastojanje benediktinaca, koji su se tu svakako nastanili poslije bazlijanaca, da izborom titulara simbolički, a s vremenom i stvarno, istisnu iz Srijema onaj drugi samostan. Ne treba zaboraviti ni to da, koliko nam oskudni izvori dopuštaju zaključivati, latinizacija bazilijanskog samostana 1344. godine nije provedena preko mjesnih bendiktinaca, nego preko onih iz dalekog Hronskog Benadika: ta bi pojedinost mogla značiti da benediktinaca ondje nije ni bilo, ili, pak, da se radilo o promišljenoj papinskoj politici.

György Györffy je dvojbu o bendiktinskom samostanu u Mitrovici pokušao riješiti pretpostavkom da on nije postojao sam za sebe, nego da je u spornim dokumentima riječ o dijelu uvijek jednog te istog mitrovačkog samostana, jer je »poznato da u njemu nisu živjeli samo Grci, nego i od njih odijeljeni slavenski i ugarski monasi«. ⁸² Prema tomu bi tumačenju ona dva

78 FUXHOFFER i CZINÁR, *Monasteriologia*, 1: 205-7; PAVIĆ, *Redovništvo*, 36; GAŠIĆ, *Brevi conspectus*, 144; OSTOJČIĆ, *Benediktinci*, 3: 30-32.

79 Npr. oni u SÖRÖS, *Az elenyészett*, i J.L.CSÓKA, *Geschichte des benediktinischen Mönchtums in Ungarn*, München, 1980. No, lijepi zemljovid u CSÓKA, SZOVÁK i TAKÁCS, *Pannonhalma*, 6, ne pokazuje više taj samostan, odražavajući tako nove poglede mađarskih povjesničara.

80 KERCSELICH B.A., *De regnis Dalmatiae, Croatiae, Sclavoniae notitiae praeliminares*, Zagreb, 1770., 104. Usp. FUXHOFFER i CZINÁR, *Monasteriologia*, 1: 206, OSTOJČIĆ, *Benediktinci*, 3: 31. I Tautu misli da se u Mitrovici nalazio samo jedan samostan sv. Dimitrija, a da je onaj drugi s istim titularom bio drugdje, u pečuškoj biskupiji (TAUTU, *Residui*, 49).

81 SÖRÖS, *Az elenyészett*, 357-9, GYÖRFFY, *Das Güterverzeichnis*, 41-42.

82 GYÖRFFY, *Das Güterverzeichnis*, 42.

samostana sv. Dimitrija (*monasterium sancti Demetrii super Sabam i monasterium sancti Demetrii Grecorum de Ungaria*), koji se odijeljeno spominju 1215. u registrima pape Inocenta III. skupa s još tri različita samostana, zapravo imala biti tek dijelovi istog samostana. Isto bi vrijedilo i za ponovni spomen tih dvaju samostana u buli Honorija III. iz 1216. odnosno 1218. godine (*apud Ungariam monasterium sancti Demetrii iuxta flumen Savii i monasterium sancti Demetrii Grecorum de Ungaria iuxta fluvium (...) Sabe*), što je Györffy dodatno potkrepljivao složenom strukturom te isprave. To je tumačenje ipak teško prihvatiti. Vjerojatnije je da se u Mitrovici ipak nalazio i benediktinski samostan, pa se navedeni papinski dokumenti tiču i njegove povijesti. To znači da je i njega, poput bazilijanskog samostana, Inocent III. uzeo pod zaštitu Svete Stolice i oslobodio ga davanja crkvene desetine (1215.). Nadalje, prema spomenutoj Honorijevoj buli, on je u to vrijeme već bio predan lavri sv. Teodozija u Beru, »skupa sa svim svojim dobrima i slobodama«, u skladu s izgubljenom darovnicom bele III. Györffy je pokušao dokazati da je ta darovnica (koja po njegovu sudu govori o grčkom, tj. jedinom samostanu u Mitrovici) vjerojatno načinjena potkraj Belina vladanja, točnije između 1193. i 1196.,⁸³ što znači u vrijeme kad je samostan sv. Teodozija već preseljen iz okolice Jeruzalema na Cipar ili možda već u makedonski Ber (*Laberria*). U takvim okolnostima, ovačvo predavanje ugarskog benediktinskog samostana izgleda nevjerojatno. Čini mi se logičnijom nešto drukčija kronologija: naime, da je Bela darovao samostan u Mitrovici još dok se primatelj dara, lavra sv. Teodozija, nalazio u Svetoj Zemlji, tj. prije 1187. Taj je dar vjerojatno u vezi s činjenicom da je Belina mati Eufrozina živjela u Jeruzalemu kao monahinja, i to svakako već 1186. godine.⁸⁴ Tako je za benediktinski samostan u Mitrovici neizravno potvrđeno da je postojao već u osamdesetim godinama 12. stoljeća; o samom njegovu osnutku ne znamo ništa.

Belinu darovnicu lavri sv. Teodozija, koja se u međuvremenu preselila na Balkan, potvrdio je papa Honorije III. u okolnostima rada na inkorporaciji bizantske crkve u rimsku.⁸⁵ No, veza benediktinskog samostana u Mitrovici s bazilijanskim samostanom u Beru, po svemu sudeći, nije bila trajna, ponajprije jer se Ber već 1224. vratio u okvire bizantskog teritorija na Balkanu (tj. Epirske despotovine, odnosno od tada Solunskog carstva).⁸⁶ Tako papa Inocent IV., u pismu od 18. rujna 1247. ponovo raspoláže ovim samostanom kada predlaže da se srijemski biskup, čije je sjedište u Banoštoru na Dunavu nastradalo za tatarske provale, preseli u jedan od dva benediktinska samostana što se nalaze u toj maloj biskupiji: sv. Grgura ili sv. Dimitrija (*sancti Gregorii et sancti Demetrii monasteria ordinis sancti*

83 Ibid, 33-35.

84. Ibid. 36.

85 ULLMANN V. W., *A short history of the papacy in the Middle Ages*, London, 1974., 215-216 i bibliografiju koju on donosi.

86 Usp. OSTROGORSKI G., *Istorija Vizantije*, Beograd, 1959., 406 i zemljovid *Doba latinske vladavine u Carigradu*.

Benedicti).⁸⁷ To je jedini izvor koji o mitrovačkom samostanu govori izričito kao o benediktinskom i najjači materijalni dokaz o njegovu postojanju neovisno o grčkom samostanu. Nažalost, o njemu kasnije više nema vijesti, jer se srijemski biskup nije odlučio ni za koji od predložena dva samostana, nego se nastanio uz crkvu sv. Ireneja, koja se vjerojatno nalazila na savskom otoku pokraj Mitrovice.⁸⁸

Kao što je rečeno u prethodnom odjeljku o grčkom samostanu u Mitrovici, izvori iz 1193., 1228., 1237. i 1247. koji se bave zemljoposjednim pitanjima govore samo o opatu, odnosno samostanu sv. Dimitrija u Srijemu, ne pojašnjavajući o kakvom se samostanu radi. Pošto se 1339. izričito spominje *abbas Grecus*, moglo bi se pretpostaviti da spomenuta četiri izvora govore o latinskom, tj. bendiktinskom, samostanu. S druge strane, posjed *Zotumar* koji navodi izvor iz 1237. spominje se i u buli Honorija III. i to na takav način da ga se može dovesti u vezu s grčkim samostanom, što bi značilo da i izvor iz 1228. i 1237. govore o tom samostanu. Stoga ostaje otvoreno pitanje o kojem od dva mitrovačka samostana govore ti nedovoljno određeni izvor. Isto vrijedi i za pečatni prsten koji je pripadao opatu Svetog Dimitrija po imenu Sofronije.

Iz 14. i 15. stoljeća nema vijesti o latinskom samostanu u Mitrovici. Ne znamo je li tada još uopće postojao. Ako jest, možda je ujedinen s latiniziranim grčkim samostanom poslije 1344. Utoliko više začuđuje popis dobara mitrovačkog samostana iz 1552. godine, na koji upozorava Gašić.⁸⁹ Naime, već 1521. Turci su razorili Mitrovicu, a 1526. zauzeli je kao i cijeli Srijem, ondašnji samostan zacijelo nije ni izdaleka doživio ta vremena. S druge strane, poslijeturski izvori obiluju sumnjivim vijestima i pričama o srednjovjekovnim samostanima. 1703. godine car Leopold poklonio je i ujedinio mitrovačku opatiju (što god to značilo) s pečuškom biskupijom, nastavljajući tako na neki način srednjovjekovni niz njenih prisvajanja i poklanjanja.⁹⁰ 1729. pohodio je pečuški vizitator ovaj kraj i ostavio dulji izvještaj o *abbatia s. Demetrii ad Savum fluvium*; iz opisa se vidi da on pod »opatijom« misli gotovo cijeli onodobni mitrovački grad.⁹¹

---

87 FEJÉR, *Codex*, 4/1: 475-6; THEINER, *Vetera monumenta Hungariam*, 1:205, br. 383; SMIČIKLAS, *Codex*, 4:326, br. 288.

88 GYÖRFFY, *Das Güterverzeichnis*, 73; ĆIRKOVIĆ, *Civitas*, 60.

89 Riječ je o dokumentu u pečuškom (biskupskom) arhivu, pod naslovom »Extractus seu specificatio bonorum eotum Sümögjensis, Baraniensis et Tholnensis comitatus, spectans ad abbatiam s. Demetrii in Sirmio« GAŠIĆ, *Povijest župe i mjesta Morović, Đakovo*, 1936., 76.

90 FUXHOFFER I CZINÁR, *Monasteriologia*, 1:207.

91 GAŠIĆ, *Povijest*, 74-76.

Les monastères médiévaux à Sremska Mitrovica

résumé

Dans ce travail l'auteur présente un examen critique des sources écrites et de la littérature sur les monastères médiévaux à Sremska Mitrovica. Pour le moment, nous disposons de dix chartes, d'importance inégale, touchant les monastères de Mitrovica; elles proviennent des années 1057, 1193, 1215, 1216 (=1218), 1228, 1237, 1247 (deux chartes), 1339, 1344; à quoi il faut ajouter un anneau au sceau d'abbé (XIIème-XIIIème s.). Au moins un monastère du rite oriental a certainement existé à Mitrovica, dédié à Saint-Démétrius, fondé probablement pendant la domination byzantine en Sirmie (Srijem, Srem), à la première moitié et vers le milieu de l'XIème siècle, sinon pendant la période bulgare (vers l'an mille), ou même pendant la première domination hongroise (au milieu du Xème s.). Quelques éléments de la charte de 1057, quoique probablement interpolés après coup, indiquent la dernière (la plus précoce) datation de la fondation. En 1215, le pape Innocent III a conféré à ce monastère la protection du Siège Apostolique et l'exemption du paiement de la dîme ecclésiastique pour les terres cultivées par les moines. Le pape Honorius III le mentionne en 1216 et 1218 dans sa bulle adressée au monastère de Saint-Théodose, qui se trouvait en ce moment à Béroia en Macédoine, dans les frontières du royaume latin de Thessalonique, où ses moines sont arrivés, apparemment via Chypre, après avoir quitté la Terre Sainte suivant la chute de Jérusalem (1187). La bulle énumère les biens et les églises dépendants du monastère de Béroia, parmi lesquels le monastère »grec« à Mitrovica. Celui-ci était toujours en existence beaucoup plus tard, en 1344, quand le pape Clément VI constate qu'il est presque dissous, qu'il est sans abbé, que ses biens sont perdus et le culte divin négligé. Clément remarque que les Grecs, les Hongrois et les Slaves servaient ensemble dans le monastère dès sa fondation, habitant les logements (*mansiones*) séparés. A cause de sa grave décadence, le pape prescrit que le monastère soit pris par les bénédictins; cela mit fin à l'histoire du plus vieux des monastères basilien du royaume hongrois, qui a survécu de loin à tous les autres. En même temps que ce monastère, les chartes de 1215 et 1216 citent un autre monastère dédié à Saint-Démétrius, situé »au bord de la Save«. Il semble qu'il était bénédictin et, apparemment, il se trouvait à Mitrovica car une bulle d'Innocent IV de 1247 parle d'un »monastère de Saint-Démétrius de l'ordre de Saint-Benoît« situé dans la diocèse de Sirmie. Malheureusement, c'est tout ce que nous en savons, de sorte que certains auteurs sont portés à ignorer ces maigres données, croyant qu'en réalité il n'y avait à Mitrovica d'autres monastères que le basilien.